

Europa werkt in Oost-Nederland

Een terugblik op het EFRO-programma 2007-2013
voor Gelderland en Overijssel

Europese Unie

Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling

Hier wordt geïnvesteerd in uw toekomst!

Europa werkt in Oost-Nederland

Een terugblik op het EFRO-programma 2007-2013
voor Gelderland en Overijssel

Inhoudsopgave

Europa werkt in Oost-Nederland

3

1. Inleiding

4

2. Sterke kennisclusters

De valleydirecteuren: het feit dat steeds meer prominente bedrijven zich in de Oost-Nederlandse valleys vestigen, is een graadmeter voor de kwaliteit van het ecosysteem

6

6

3. Een sterkere kenniseconomie: meer ruimte voor innovatie en ondernemerschap

8

DAISY: radartechnologie voor iedereen

9

Microos: fagentechnologie belangrijk middel in de strijd tegen resistente bacteriën

10

Intelligente labels

12

N-GAP: hightech productieplatforms voor consumentenelektronica

14

Totaaloverzicht projecten EFRO-GO-programma 2007-2013

16

Paul Leenders gebruikt ruimtevaartkennis voor toepassing op aarde

18

Kennis, kunde, kassa; het succes van de revoluerende fondsen van Oost-Nederland

20

Innovatiefonds Oost-Nederland helpt plantenvleesfabrikant Ojah groeien

21

4. Een beter innovatieklimaat in de stedelijke netwerken

22

Station Nijmegen Goffert en de Novio Tech Campus

23

Enschede: aantrekkelijk en groener

24

Almelo: een brede kwaliteitsimpuls

24

Wethouder René de Heer, Zwolle, over het belang van investeren in crisistijd

25

5. Aantrekkelijke en leefbare steden

26

Eric Nijhuis, gemeente Deventer, over het succes van het Ondernemershuis

26

Klarendal: van een wijk waar je niet wilde komen tot the place to be

28

6. Lessons learned

29

Gaston Sporre, voorzitter stuurgroep prioriteit 1: kennis, kunde, kassa... en vooral de klant

29

7. Communicatie

30

8. Beheer en organisatie

31

Colofon

32

Gedeputeerden Michiel Scheffer en Eddy van Hijum

Europa werkt in Oost-Nederland

Voor u ligt de terugblik op het EFRO-GO-programma 2007-2013. Met dit programma is Europees geld ingezet voor de versterking van de economie en de werkgelegenheid in Oost-Nederland. Wij zijn trots op de resultaten omdat deze zichtbaar maken dat Europa werkt in Oost-Nederland.

Onze partners: de stedelijke netwerken Zwolle-Kampen Netwerkstad, Stedendriehoek, Netwerkstad Twente, Regio De Vallei en Stadsregio Arnhem Nijmegen en de ondernemers en kennisinstellingen in Oost-Nederland hebben hierbij belangrijke rol gespeeld. Wij zijn hen dankbaar voor hun aandeel.

In totaal werd 531 miljoen euro geïnvesteerd in de regionale economie. De drie sterke kennisconcentraties in Oost-Nederland vormden het fundament van het programma: Food Valley, Health Valley en het Hightech Cluster Twente. Via gerichte investeringen in deze clusters kreeg het innovatieve vermogen van de regio een stevige impuls. Onder de noemer 'versterken van de kenniseconomie, ondernemerschap en innovatie' is steun verleend aan 4165 mkb-bedrijven, zijn ruim 1100 startende bedrijven geholpen en zijn 175 nieuwe samenwerkingsverbanden tussen bedrijven en kennisinstellingen opgezet. Onder de noemer 'verbeteren van de kwaliteit van de leef- en werkomgeving in de stedelijke netwerken' is steun verleend aan 75 projecten. Het EFRO-programma fungeerde hierbij als vliegwiel. Door slim samen te werken hebben regionale overheden, kennisinstellingen en het bedrijfsleven in Oost-Nederland is werk gemaakt van innovatie en geïnvesteerd in de economie van de toekomst. De inzet van 164 miljoen euro Europees

geld heeft uiteindelijk 367 miljoen euro publieke en private investeringen uitgelokt in Overijssel en Gelderland. Dit is 168 miljoen euro meer dan voorspeld. Lokale overheden en vooral private partijen hebben flink meer aan de projecten bijgedragen dan verwacht. Daardoor is elke euro uit Europa uiteindelijk verdriedubbeld. Zeker tegen de achtergrond van een periode waarin de economie met een diepe economische dip te maken had, is dit een prestatie van formaat.

Op dit stevige fundament kan Oost-Nederland verder bouwen. Veel kennis is aanwezig, netwerken zijn gevormd en het is nu zaak om daar nog meer business uit te genereren. Tijdens de uitvoering van het programma hebben wij waardevolle inzichten verkregen over de wijze waarop de regionale economie, specifiek innovatie, verder kan worden ondersteund. Die uitdaging pakt het EFRO-programma 2014-2020 aan. Ook in de toekomst willen de provincies werken aan een daadkrachtige uitvoering en versterking van het Europese cohesiebeleid in Oost-Nederland. Met de inzet van deze programma's wordt Europa immers zichtbaar tot in de haarvaten van de economie.

*Eddy van Hijum
Gedeputeerde voor economie, financiën en
deelnamebeleid, provincie Overijssel*

*Michiel Scheffer
Gedeputeerde voor economie, onderwijs & arbeidsmarkt en
internationale betrekkingen, provincie Gelderland*

1. Inleiding

Gebundelde innovatiekracht: dat was de naam van het programma van het Fonds voor de Regionale Ontwikkeling (EFRO) voor Gelderland en Overijssel voor de periode 2007-2013. Dit EFRO-GO-programma is opgezet om de nationale innovatieregio Oost-Nederland verder te versterken en door te laten groeien tot een toonaangevende regio binnen Europa.

Om de innovatiekracht van Oost-Nederland optimaal te versterken, is er ingezet op de volgende drie prioriteiten:

1. Een sterkere kenniseconomie: meer ruimte voor ondernemerschap en innovatie
2. Een beter innovatieklimaat in stedelijke netwerken
3. Aantrekkelijke en leefbare steden

Deze prioriteiten komen hierna in afzonderlijke hoofdstukken aan de orde gecombineerd met een aantal succesvolle projecten. Daarnaast kijken de directeurs van de drie 'valley's' terug op de effecten die het EFRO-programma op de regio heeft gehad. In de laatste hoofdstukken komen de lessons learned, de organisatie en de communicatie aan bod.

Deze inleiding geeft een overzicht van de belangrijkste resultaten van het gehele programma. Tabel 1 en grafiek 1 tonen de belangrijkste cijfermatige resultaten.

Ondanks de economische crisis investeerden (mkb-)bedrijven ruimschoots in innovatie

Het EFRO-GO-programma startte op het moment dat Nederland de gevolgen van de wereldwijde financiële crisis begon te voelen. Tijdens vrijwel de gehele programmaperiode kromp de Nederlandse economie; pas vanaf 2014 waren er weer tekenen van groei. Door projecten op het gebied van innovatie en ondernemerschap te subsidiëren, stimuleerde het

programma bedrijven om de blik op de toekomst gericht te houden en te (blijven) investeren in innovatie. Dit resulteerde in 126 innovatieprojecten die samen ruim 3592 arbeidsplaatsen creëerden.

De focus op de aanwezige kennisclusters betaalt zich uit

De drie sterke kennisconcentraties in Oost-Nederland vormen het fundament van het programma: Food Valley, Health Valley en het Hightech Cluster Twente. Via gerichte investeringen in deze clusters kreeg het innovatieve vermogen van de regio een stevige impuls.

De regio Food Valley zette zich op de kaart met kennis, bedrijvigheid en innovatief vermogen. Het succes trekt multinationals en kennisinstellingen aan. Zo zullen Unilever R&D en TNO Voeding zich in 2017 op de campus van de Wageningen Universiteit en Researchcenter (WUR) vestigen naast het al aanwezige Innovation Centrum van FrieslandCampina. Ook starters zien Food Valley als de ideale plek om een onderneming op te zetten: de WUR-incubator, het nieuwe bedrijfsverzamelgebouw voor startende ondernemers in de food- en agro-industrie, was ruim voor opening al volledig bezet.

In de regio Nijmegen ontwikkelt zich rondom de Radboud Universiteit, het Radboudumc en de Hogeschool Arnhem-Nijmegen een innovatief health-cluster met Europese

uitstraling dat kan bogen op innovatieve samenwerking met het bedrijfsleven. Een tweede sleutellocatie in deze Health Valley is de Novio Tech Campus. De EFRO-subsidie was er allereerst op gericht om sterke netwerken te vormen en (mkb-)bedrijven toegang te geven tot de faciliteiten van Novio Tech. Daarnaast is er veel geïnvesteerd in productontwikkeling door samenwerkingsverbanden. Zo is rondom de thema's health, life sciences en semiconductors een waardevol ecosysteem gecreëerd rondom Nijmegen.

In de regio Twente creëerden de Universiteit Twente en de bedrijven op het nabijgelegen Kennispark hoogwaardige werkgelegenheid, met name in de hightechsector. Door kennisdeling en het bevorderen van samenwerking tussen sectoren, is de kracht van de regio verder versterkt. Dit leidde tot publiek-private samenwerkingsverbanden, zoals het ThermoPlastic composites Research Center in Enschede, waar toonaangevende bedrijven en kennisinstellingen samen onderzoek doen naar thermoplastische composieten. Daarmee vormt Twente samen met de zones Achterhoek en Brainport het hart van de Nederlandse hightech-industrie.

Een beter woon-, werk- en leefklimaat voor hoogopgeleid personeel en kennisintensieve bedrijven vergroot de aantrekkingskracht van Oost-Nederland

Infrastructurele projecten verbeterden de bereikbaarheid van vijf locaties met een bovenregionaal economisch belang:

Tabel 1: resultaten EFRO-GO-programma 2007-2013

	Resultaat
Aantal R&D-projecten	126
Private R&D-investeringen (in euro's)	130.533.310
Publieke R&D-investeringen (in euro's)	169.659.295
Aantal ondersteunde startende en kleine bedrijven < 5 jaar	1.096
Uitgelokte private vervolginvesteringen (in euro's)	81.574.667
Aantal ondersteunde mkb-bedrijven	4.164
Aantal nieuwe samenwerkingsverbanden tussen bedrijven en kennis/researchinstellingen	175
Aantal projecten verbetering bereikbaarheid alternatieve vervoersvormen	27
Aantal projecten verbetering bereikbaarheid	33
Aantal gerenoveerde of nieuwe stedelijke voorzieningen	55
Aantal ha bedrijfsterrein gemoderniseerd	319
Aantal toeristische recreatieve projecten	27
Aantal projecten gericht op verbetering van natuur, landschap of cultureel erfgoed	12
Aantal projecten gericht op ondernemerschap, stadswijkeconomie	9
Aantal projecten gericht op participatie, leefbaarheid of sociale activering	19
Aantal m2 bedrijfslocatie gemoderniseerd	14.063
Aantal bruto gecreëerde arbeidsplaatsen in fte	4.257

Toelichting bij tabel 1

De bovenstaande tabel laat zien dat het EFRO-GO-programma een aanzienlijk effect heeft gehad op de regionale economische ontwikkeling. De tabel laat zien dat er veel geïnvesteerd is in R&D-projecten. Dit heeft ook verdere private vervolginvesteringen uitgelokt. De toegankelijkheid van het programma en aansluiting bij de behoefte bij het bedrijfsleven blijkt ook uit het grote aantal ondersteunde startende en kleine bedrijven. Via de ondersteuning van 4164 bedrijven is ook het mkb goed bediend. Via 4600 nieuwe arbeidsplaatsen, met name in innovatieve sectoren, zorgde het programma voor een sterke kwaliteitsimpuls. Een prestatie van formaat, zeker omdat deze arbeidsplaatsen ontstonden tijdens een diepe economische recessie.

de Stadsregio Arnhem Nijmegen, Netwerkstad Twente, Zwolle-Kampen Netwerkstad, Regio De Vallei en de Stedendriehoek. De projecten dragen bij aan een beter vestigings- en ondernemingsklimaat, onder meer door bedrijventerreinen te revitaliseren en beter bereikbaar te maken.

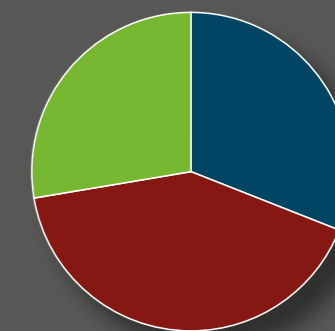
De grote steden van Oost-Nederland zijn aantrekkelijker en leefbaarder

Niet alleen op bovenregionale schaal, maar ook op wijkniveau is de

leefbaarheid en aantrekkelijkheid in grote steden van Oost-Nederland vergroot. Via gerichte projecten pakte het programma probleemsituaties in stadswijken op een integrale en duurzame manier aan. Denk hierbij aan het stimuleren van ondernemerschap in de wijk, een betere integratie van onderwijs en arbeidsmarkt door leer-werkplekken voor wijkbewoners en versterking van de wijkeconomie. Via ingrepen in de openbare ruimte zijn wijken aantrekkelijker en leefbaarder gemaakt.

Grafiek 1: investeringen EFRO-GO-programma 2007-2013

- EFRO-subsidie: € 164.495.766
- Publieke cofinanciering: € 218.960.512
- Private cofinanciering: € 147.582.858

Toelichting bij grafiek 1

Met € 164 miljoen aan Europees geld wist het programma € 367 miljoen aan publieke en private investeringen uit te lokken. Tegenover elke EFRO-euro staat € 3,20 aan gerealiseerde subsidiabele en gefinancierde kosten. Ondanks de economisch moeilijke tijden is er kennelijk volop behoefte om te investeren in innovatie. Dit multipliereffect van 3,2 laat zien dat het programma belangrijk was als katalysator voor investeringen in de regionale economie.

2. Sterke kennisclusters

Het feit dat steeds meer prominente bedrijven zich in de Oost-Nederlandse valleys vestigen, is een graadmeter voor de kwaliteit van het ecosysteem

Verder bouwen op de sterke kanten van de Oost-Nederlandse economie: sterke kennisclusters op het gebied van food, health en technology. Dat was het uitgangspunt van Triangle-visie, waarin de richting voor de innovatie in Oost-Nederland werd uitgezet. Om de innovatie een extra impuls te geven was een goed samenspel van onderzoekers, ondernemers en overheden nodig. Tijdens de EFRO-GO-periode kregen de drie 'valleys' een steeds prominentere rol bij het creëren en in goede banen leiden van dat samenspel. Hoe hebben de valleys zich ontwikkeld? En wat betekent dat voor het innovatieve ecosysteem van Oost-Nederland? Een interview met de drie directeuren: Chris Doomernik van Health Valley, Pieter Dillingh van Novel-T en Roger van Hoesel van Food Valley.

Het is niet eenvoudig om je een positie te verwerven tussen alle bedrijven en organisaties die 'iets' met innovatie doen, zegt Roger van Hoesel van Food Valley. "Pas toen we EFRO-subsidie kregen, konden we beginnen met onze profilering. Health Valley maakte – eveneens met EFRO-subsidie – eenzelfde ontwikkeling door, zegt Chris Doomernik.

Novel-T (voorheen Kennispark Twente), de Technology Valley, heeft een andere ontstaansgeschiedenis, vertelt Pieter Dillingh: "De provincie Overijssel heeft er destijds bewust voor gekozen om Novel-T voor een langere periode te financieren. Daarbij hoorde ook een taakomschrijving: het valoriseren van de hightechkennis in Overijssel."

Kikkoman

Voor de drie valleys geldt dat matchmaking, relatiebemiddeling tussen innovatieve bedrijven, een van hun belangrijkste taken is. Dat lukt steeds beter, zeker nu de naamsbekendheid en het ledenaantal van deze netwerkorganisaties flink

gestegen is. Doomernik: "In de afgelopen vier jaar is ons ledenaantal verdubbeld. Ruim de helft van onze driehonderd leden komt uit Oost-Nederland, de andere helft uit andere delen van het land. Inmiddels zijn er ook aanvragen uit het buitenland. Op de Novio Tech Campus hebben zich in de laatste drie jaar meer dan veertig health- of hightechbedrijven gevestigd. Voorbeelden zijn Sencio Functional Packaging, PharmaCytics, LeadPharma en TropIQ."

De Food Valley Society heeft 160 betalende leden, waarvan er 30 uit het buitenland komen. Die internationale oriëntatie was oorspronkelijk geen bewuste keuze, zegt Van Hoesel, maar er is nu eenmaal veel belangstelling uit het buitenland. "Zo hebben we een langdurige relatie met sojasausproducent Kikkoman. De R&D-directeur komt regelmatig bij ons langs met een wensenlijstje met innovatieprojecten, waarvoor hij partners zoekt. Via Food Valley verwacht hij die partners te vinden." Novel-T, dat in tegenstelling tot de andere valleys geen leden heeft maar founders, voegt aan die matchmaking ook een vorm

van coaching voor mkb-bedrijven toe. Dillingh: "Omdat EFRO vooral samenwerkingsverbanden subsidieert, hebben we veel geïnvesteerd in de soft kant daarvan. Met name voor mkb-bedrijven is samenwerken moeilijk. Ze zien vooral de beren op de weg. Wij hebben dat proberen te ondervangen door bij het bouwen van EFRO-projecten aandacht te besteden aan de manier van samenwerken en samen-denken, onder meer door het inzetten van mentoren. Sommige consortia, zoals de groep die het N-GAP-project uitvoerde, werken nog steeds samen."

Cross-overs

Prominent in de Triangle-visie was dat samenwerking tussen de valleys en met name cross-overs tussen food, health en technology voor een extra innovatie-impuls zouden zorgen. Welke cross-overs zien de valleydirecteuren? En zijn er nieuwe trends? Dillingh en Doomernik zien vooral veel groei in de cross-over tussen technology, health en ICT. Dat leidt tot concrete producten zoals intelligente

Roger van Hoesel van Food Valley

Pieter Dillingh van Novel-T

Chris Doomernik van Health Valley

rolstoelen, operatierobots, apps en e-healthtoepassingen. Tegelijkertijd ontstaan er interessante onderzoeksnetwerken zoals op het gebied van voeding en cognitie, die leiden tot innovaties in gezondheid, leefstijl en sociale omgeving.

De cross-overs tussen health en food zijn relatief nieuw, zegt Van Hoesel: "Voor ons in Food Valley is de relatie tussen voedsel en gezondheid vanzelfsprekend. De samenwerking met health komt goed op gang nu het onderzoek zich naast de behandeling van ziektes ook op het voorkomen daarvan richt."

Buiten de bestaande valleys ontstaan er cross-overs met energie en milieutechnologie, de opkomende kennisgebieden van Oost-Nederland, zegt Chris Doomernik: "Het is bekend dat ziekenhuizen enorme energieslurpers zijn. Wij krijgen daarom steeds meer vragen van architecten en technische

bureaus die zich bezighouden met het duurzaam bouwen van ziekenhuizen. Voor die bedrijven is het belangrijk dat wij zoveel zorgpartijen in ons netwerk hebben."

Ecosysteem

Hoe heeft het Oost-Nederlandse ecosysteem voor innovatie zich ontwikkeld in de afgelopen jaren? En wat heeft het EFRO-GO-programma daaraan bijgedragen? Volgens Dillingh bepalen bedrijven op basis van een totaalpakket of ze zich willen vestigen in een regio of willen samenwerken met regionale organisaties. "Het is de combinatie van de aanwezige kennis, de pool aan talent en de infrastructuur met goede innovatiefaciliteiten. Het – door EFRO gesubsidieerde – ThermoPlastic composites Research Center heeft

een grote aantrekkingskracht op internationale partijen. Voeg daarbij de mogelijkheid om innovatietrajecten gefinancierd te krijgen, dan heb je een interessant aanbod." Organisaties als het Max Planckinstituut en Fraunhofer maken daar gebruik van door zich in de Enschedese valley te vestigen.

"Het feit dat steeds meer prominente bedrijven zich in de Oost-Nederlandse valleys vestigen, is een graadmeter voor de kwaliteit van het ecosysteem," vindt Van Hoesel. "Nederland heeft toch de naam om relatief duur te zijn als vestigingslocatie, dus dan moet je het hebben van de kwaliteit van het onderzoek en hoe de netwerken georganiseerd zijn. Dan zie ik het als een succes dat bedrijven als FrieslandCampina en nu Unilever zich in de regio Food Valley willen vestigen."

3. Een sterkere kenniseconomie: meer ruimte voor innovatie en ondernemerschap

Ruim zestig procent van de Europese middelen van het EFRO-GO-programma, ruim 96 miljoen euro, is besteed aan projecten die de innovatiekracht, kenniseconomie en ondernemerschap in de regio Oost-Nederland versterken. EFRO-GO investeerde zowel in projecten die samenwerking en kennisdeling bevorderden als in innovatieve projecten zelf. Dit hoofdstuk presenteert de resultaten plus een aantal succesvolle projecten. De tabel en de grafiek op pagina 13 tonen de cijfermatige resultaten. Een volledig overzicht is te vinden op www.go-oostnederland.eu.

Netwerkorganisaties en open innovatiefaciliteiten

In de eerste jaren subsidieerde EFRO-GO vooral voorwaardenschepende projecten, zoals open innovatiefaciliteiten en netwerkorganisaties. Het doel hiervan was om de kennisinfrastructuur binnen de regio te verbeteren en de juiste voedingsbodem voor innovatie te creëren. De projecten die hieruit ontstonden, konden nog binnen de programmaperiode steun aanvragen. Het programma steunde belangrijke

intermediairs, zoals de stichting Food Valley, de stichting Health Valley, Stedendriehoek Innoveert, de zeven Gelderse Regionale Centra voor Techniek (RCT's) en Stichting kiEMT. Deze organisaties vormen netwerken van bedrijven en kennispartners, stimuleren innovatieprojecten door matchmaking en profileren het cluster. En met succes: het werk van deze organisaties resulteerde in een groot aantal vervolprojecten. Daarnaast steunde het programma een aantal open innovatiefaciliteiten, die het bedrijfsleven toegang geven

tot hoogwaardige kennis, kunde en faciliteiten. Voorbeelden daarvan zijn het ThermoPlastic composites Research Center en Center for Medical Imaging. Dit soort centra speelt een steeds belangrijkere rol bij het tot waarde brengen van kennis. Ze stimuleren publiek-private partnerschappen en maken zo investeringen in technologie mogelijk die voor afzonderlijke individuele partijen niet haalbaar zijn.

Vervolg op pagina 13

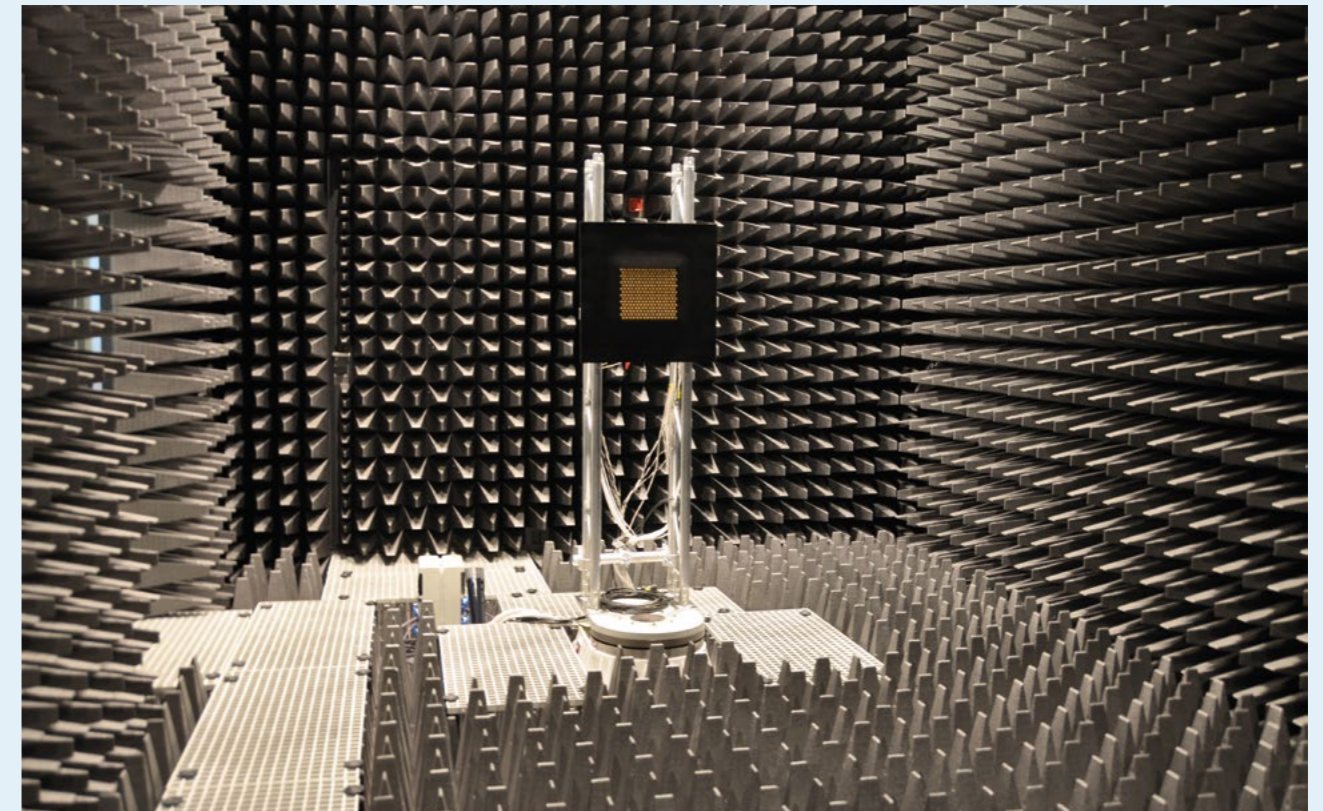
Energie en milieutechnologie

Buiten food, health en technology was een groot aantal van de aanvragen gericht op innovaties in de energie en milieutechnologie. Hiermee ondersteunde EFRO-GO dit opkomende kenniscluster in Oost-Nederland.

Via het project EMT Innovatiemotor stimuleerde de stichting kiEMT de netwerkvorming in de sectoren energie en milieutechnologie onder meer via het organiseren van workshops en symposia. Een tweede doel van het project was om bedrijven in deze sectoren te helpen bij het oplossen van problemen die hun groei in de weg staan en het stimuleren van innovatieprojecten door bedrijven met elkaar in contact te brengen. Binnen het project Gelders Tran-

sitie Centrum (GTC), eveneens van kiEMT, werkten de vier O's (onderzoek, onderwijs, overheid en ondernemers) samen aan oplossingen voor vraagstukken op het gebied van energieverbruik, CO₂-uitstoot en duurzame energie-opwekking. De kracht van het GTC is gebaseerd op het netwerk van vooraanstaande Gelderse bedrijven en kennisinstellingen. Een voorbeeld van een innovatief project op het gebied van energie

en milieutechnologie is Calcipulse van Energiewater Eerbeek. Doel van het project was de doorontwikkeling van een proefinstallatie tot een innovatieve pulserende brander, die rest- en afvalmaterialen in vaste en natte toestand als warmtebron voor thermische behandeling kan gebruiken. Hiervoor is slechts een minimum aan fossiele brandstoffen nodig. De Radboud Universiteit ontwikkelde in het kader van het project Water-Rijk een klimaatbestendig regionaal systeem voor de – tijdelijke – berging van water.

DAISY: radartechnologie voor iedereen

Het project DAISY, Daring Applications & Innovations in Sensor Systems, is om diverse redenen gedurfd en bijzonder. Allereerst omdat de high-end radartechnologie voor defensietoepassingen van consortiumleider Thales doorontwikkeld wordt tot een compacte, modulair opbouwbaar en betaalbare module voor een aantal nieuwe doeleinden. Denk hierbij aan beveiliging en bewaking, onder meer van de kust, havens, vliegvelden en andere belangrijke infrastructuur.

Daarnaast onderzocht het consortium medische toepassingen, zoals het automatisch meten van het gedrag van mensen bij psychologisch onderzoek.

Een derde gebruiksgebied is de agrarische sector. Daar kan de radar gebruikt worden om de hoeveelheid neerslag nauwkeurig te meten en te

voorspellen. In latere fase is de radar ook te gebruiken bij het vaststellen van bederf bij groente en fruit.

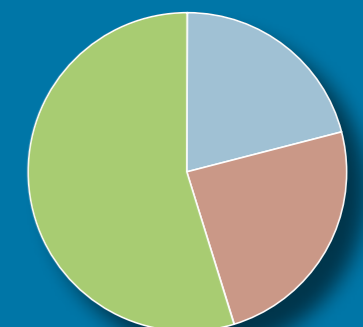
Naast het hoogwaardige technologische aspect, maakt ook de samenwerking van bedrijven en kennisinstellingen uit zowel Gelderland als Overijssel DAISY tot een bijzonder project. Naast Thales behoren semiconductorfabrikant NXP, kennisinstellingen zoals TNO en de universiteiten van Twente en Wageningen en een aantal (mkb-) bedrijven tot het consortium.

Het project is zo opgezet dat de bedrijven die zich richten op de nieuwe toepassingen van de radar, zoals de agrarische sector en het waterbeheer, van meet af aan mee-ontwikkelen. Een groot deel van het consortium werkt nu aan de verdere ontwikkeling van de radar via het project DAISY 2.

Grafiek 2: DAISY

Subsidie toegekend aan: Thales Nederland, NXP Semiconductors, Salland Engineering, Sencio, MASER Engineering, Radio Semiconductors, FutureWater, Agri Technics, TNO, Universiteit Twente en Wageningen Universiteit

- EFRO-subsidie: € 1.035.863
- Publieke cofinanciering: € 1.198.851
- Private cofinanciering: € 2.713.593

WIM NUBOER, DIRECTEUR BUSINESS DEVELOPMENT MICREOS

“Met de EFRO-subsidie hebben we onze techniek een generatie verder kunnen brengen”

Fagen, voor de mens zijn ze volkomen onschadelijk, maar voor bacteriën vormen ze een geduchte vijand. Het Wageningse Microeos zet deze micro-organismen in als biologisch alternatief voor antibiotica en gaat zo de strijd aan met steeds resistenter wordende bacteriën zoals salmonella, listeria, E.coli, campylobacter en MRSA. Met EFRO-subsidie ontwikkelde een consortium onder leiding van Microeos een pilotplant waarin faagproducten snel en veilig ontwikkeld, getest en geproduceerd kunnen worden. Mede daardoor bleef Microeos leading op het gebied van fagentechnologie. Een interview met directeur business development Wim Nuboer.

“Dat fagen, de natuurlijke vijand van bacteriën zijn, is al een eeuw bekend. Maar omdat deze micro-organismen onder een gewone microscoop niet zichtbaar waren, werd nooit echt duidelijk hoe je fagen kunt inzetten om bacteriën te verdelgen”, zegt Wim Nuboer. “Met de komst van de antibiotica raakten fagen in de vergetelheid, maar door de snelle toename van antibioticaresistente bacteriën staan ze nu volop in de belangstelling. Het mooie van fagen is dat je ze gericht kunt inzetten, uitsluitend tegen ziekteverwekkende bacteriën. Dit in tegenstelling tot antibiotica die alle bacteriën afbreken, de goede en de slechte.”

Schaalvergroting

Ten tijde van de subsidieaanvraag was Microeos al succesvol in de bestrijding van listeria. Deze bacterie, die vooral voorkomt in rauwmelkse kaas en gerookte vis, is gevaarlijk voor ouderen en zelfs berucht als veroorzaker van miskramen. Om ook andere schadelijke bacteriën zoals salmonella, E.coli, campylobacter en MRSA succesvol te kunnen bestrijden, was het nodig om gecontroleerd en veilig producten te ontwikkelen en daarna op te schalen, zeg Nuboer. “In de pilotplant, die Microeos samen met Infors en Kadans Biofacilities realiseerde, is zowel de veiligheid als de schaalvergroting geborgd. Daardoor kunnen we grotere bedrijven aan ons binden, zowel afnemers van faagproducten als organisaties die nieuwe producten willen ontwikkelen. Inmiddels verkopen wij onze producten op vier continenten en zijn de vooruitzichten op verdere groei zeer goed.”

Alternatief voor antibiotica

Veel van het huidige werk van Microeos is gericht op verbetering van de voedselveiligheid, zegt Nuboer.

Met name door de schaalvergroting heeft Microeos zich echt kunnen ontwikkelen en ook in aantallen medewerkers is het bedrijf flink gegroeid. “Toen we de subsidie aanvroegen, had Microeos negen medewerkers; nu zijn het er vijftig.”

“We werken nu onder meer voor grote producenten van kippenvlees, waar we fagen gebruiken om de groei van salmonella op het slachtvlees tegen te gaan. Daarnaast onderzoeken we of we de groei van salmonella kunnen verminderen door kippen faagproducten te voeren.” Door de grote volumes die Microeos met de nieuwe pilotplant kan produceren, loopt er nu ook een proef bij een grote kalverhouderij. “In de vleessector mag men steeds minder antibiotica gebruiken met als gevolg dat meer dieren sterven. Door kalveren een vloeistof met fagen te geven, is het sterftepercentage weer hetzelfde als in de tijd dat er wel veel antibiotica werd gebruikt.”

Techniek generatie verder

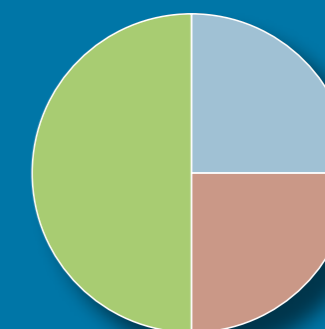
Gesteund door het succes van de vorige EFRO-aanvraag, heeft Microeos nu een nieuwe aanvraag ingediend. Dit keer met partners zoals Trouw Nutrition van Nutreco, Wageningen Universiteit en verschillende mkb-bedrijven. Terugkijkend vindt Nuboer dat de EFRO-subsidie Microeos veel heeft gebracht. “In onze pilotplant hebben we de techniek een generatie verder gebracht, we hebben een gestroomlijnd productieproces, kunnen snel opschalen met een hogere opbrengst per productierun. Met name door de schaalvergroting heeft Microeos zich echt kunnen ontwikkelen en ook in aantallen medewerkers is het bedrijf flink gegroeid. “Toen we de subsidie

aanvroegen, had Microeos negen medewerkers; nu zijn het er vijftig. Inmiddels hebben we ook een vestiging in Bilthoven die zich richt op de gezondheid van mensen. De vestiging in Wageningen concentreert zich op voedselveiligheid, diergezondheidszorg en gewasbescherming. Natuurlijk kun je niet al deze vooruitgang puur aan de EFRO-subsidie danken, maar de subsidie gaf ons wel een impuls op het juiste moment. Mede daardoor zijn we wereldwijd nog steeds leading op het gebied van fagentechnologie.”

Grafiek 3: fagentechnologie

Subsidie toegekend aan: Microeos, Infors Benelux en Kadans Biofacilities

- EFRO-subsidie: € 517.902
- Publieke cofinanciering: € 517.902
- Private cofinanciering: € 1.035.803

Intelligente labels

Precies weten in welke richting een passagier op een groot vliegveld loopt of waar een koe zich in een megastal bevindt. Of bewegwijzering op maat voor de bezoekers van een groot ziekenhuis. Dat zijn enkele van de vele mogelijkheden van de TSP-techniek, die Nedap, de Universiteit van Twente, Recore Systems en Smartsigns ontwikkelden.

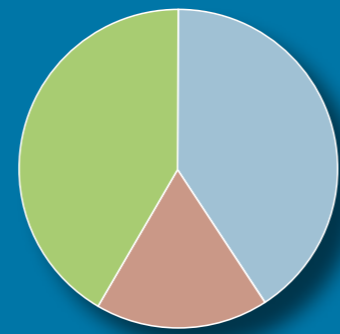
TSP, dat staat voor Tracking, Tracing, Sensing Platform, is een nieuwe toepassing van de RFID-technologie die onder meer gebruikt wordt in anti-diefstallabels van kleding. Het kenmerk van RFID is dat je met radiogolven op afstand informatie kan lezen van labels. TSP bouwt daarop verder en maakt het mogelijk om tot 100 meter nauwkeurig de richting, de snelheid en de locatie van een label te bepalen. Anders dan bij RFID werkt TSP ook binnen gebouwen. De labels die voor TSP gebruikt worden zijn klein en intelligent: ze kunnen onder meer berekeningen maken en data opslaan. Bovendien is hun

energiegebruik extreem laag, zodat ze nauwelijks vervangen hoeven te worden. Hierdoor ontstaan volledige nieuwe toepassingen in onder meer de beveiliging, logistiek, landbouw en gezondheidszorg. Een van de doelen van het EFRO-GO-programma was om organisaties met verschillende achtergronden te stimuleren om samen te werken aan de ontwikkeling van innovaties. Binnen het TSP-project werkten een gevestigd bedrijf, een kennisinstelling en twee innovatieve start-ups succesvol samen. En TSP is niet het enige project. Het grote aantal samenwerkingsverbanden op het gebied van innovatie vormt

Grafiek 4: TPS

Subsidie toegekend aan:
Nedap, Universiteit Twente,
Recore Systems en Smartsigns

- EFRO-subsidie:
€ 2.214.555
- Publieke cofinanciering:
€ 949.096
- Private cofinanciering:
€ 2.236.558

één van de grote successen van het programma.

Tabel 2: resultaten prioriteit 1: versterken kenniseconomie, ondernemerschap en innovatie

	Resultaat
Aantal R&D-projecten	126
Private R&D-investeringen (in euro's)	130.533.310
Publieke R&D-investeringen (in euro's)	169.659.295
Aantal ondersteunde startende bedrijven en kleine bedrijven < 5 jaar	906
Uitgelokte private vervolginvesteringen (in euro's)	81.547.667
Aantal ondersteunde mkb-bedrijven	3.837
Aantal nieuwe samenwerkingsverbanden tussen bedrijven en kennis/researchinstellingen	175
Aantal bruto gecreëerde arbeidsplaatsen in fte (outcome)	3.592

Toelichting bij tabel 2

Af te meten aan het aantal R&D-projecten en de hiermee samenhangende vervolginvesteringen, boekte het EFRO-GO-programma goede resultaten. Een van die resultaten is het hoge aantal R&D-projecten. Dat hogere aantal was allereerst mogelijk omdat de projecten kleiner waren dan voorzien, zodat er ruimte was om meer aanvragen te honoreren. Daarnaast investeerden zowel het Rijk als de provincies

vanwege de crisis extra in de economie. Ten slotte droeg het bedrijfsleven zelf veel bij. Het grote aantal projecten zorgde ook voor méér ondersteunde partijen, méér (vervolg) investeringen en méér samenwerkingsverbanden. Het programma steunde in deze prioriteit ruim 3800 mkb-bedrijven, waarvan 900 starters. De projecten op het gebied van kenniseconomie, ondernemerschap en innovatie leverden bijna 3600 arbeidsplaatsen op.

Vervolg van pagina 8

Samenwerking

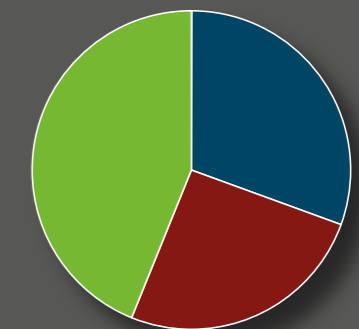
Naast netwerkorganisaties en open innovatiefaciliteiten subsidieerde het programma projecten waarbinnen (mkb)-bedrijven en/of kennisinstellingen samen werkten aan de ontwikkeling van innovatieve producten of diensten. In dit hoofdstuk laten we een aantal voorbeelden van deze samenwerkingsprojecten zien, zoals N-GAP, TSP en de ontwikkeling van een pilotplant voor de productie van faagproducten. Samenwerking met kennis- en zorginstellingen zoals de Radboud Universiteit en het Radboudumc biedt kansen voor bedrijven. Een voorbeeld hiervan is FOCOM. In het kader van dit project ontwikkelde het Radboudumc samen met een aantal bedrijven een testsysteem

om de relatie tussen voeding en brein te ontrafelen. Hierdoor is het mogelijk om vroegtijdige diagnoses te stellen bij patiënten met obesitas, eetstoornissen en ouderdomsverschijnselen. De onderzoeksresultaten bleken interessant voor de levensmiddelenindustrie, consumentenonderzoekers en zorginstellingen. FOCOM profileert de regio als leverancier van bijzondere kennis op het gebied van voedselinnovatie, het brein en de praktische ontwikkeling van systemen. Een tweede project is FROI. Het doel hiervan was het ontwikkelen van een onderzoekopstelling voor het Force Reflecting Operating Instrument (FROI), een chirurgisch instrument dat kan voelen en dat gevoel terug kan koppelen aan de chirurg. Door het gebruik van dit instrument zullen minder complicaties na operaties ontstaan.

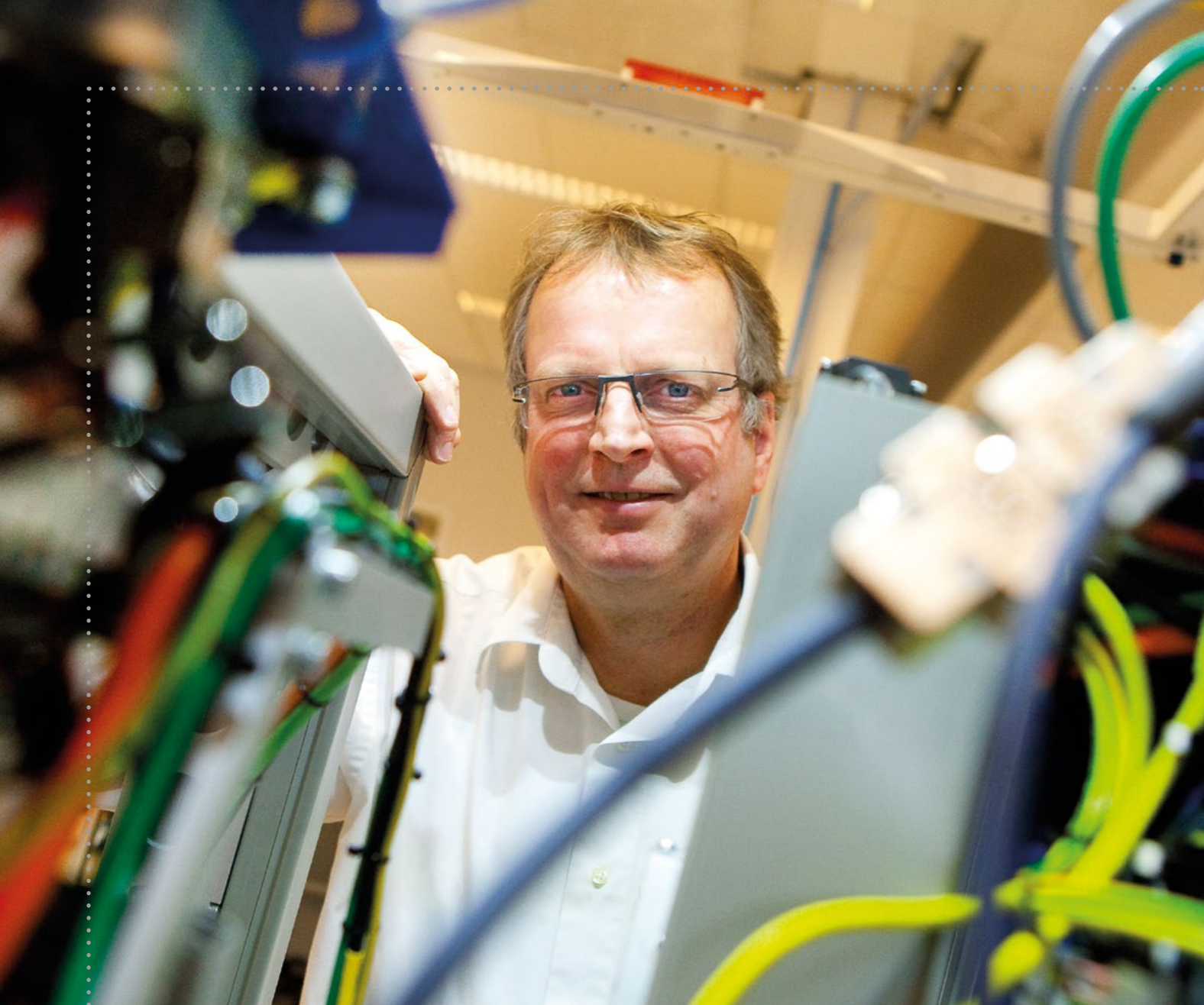
Grafiek 5: overzicht investeringen prioriteit 1

Versterken kenniseconomie, ondernemerschap en innovatie

- EFRO-subsidie:
€ 96.448.276
- Publieke cofinanciering:
€ 80.238.172
- Private cofinanciering:
€ 137.340.989

NEXT GENERATION ASSEMBLY PLATFORM

Hightech productieplatforms dichten gat in markt van mobiele consumentenelektronica

Onderdelen voor mobiele consumentenelektronica, zoals chips, luidsprekers, microfoons en camera's worden steeds kleiner en geavanceerder.

De vraag ernaar blijft groeien. Om sterker te staan in deze snel innoverende markt, startte een Twents consortium onder leiding van het Almelose Integrated Mechanization Solutions (IMS) met EFRO-subsidie het project Next Generation Assembly Platform (N-GAP). Het doel was de ontwikkeling van een toekomstbestendig productieplatform voor fabrikanten van micro-elektronica. Dit resulteerde in de ProFast4G. Gerard Huiberts, de toenmalige directeur van IMS, kijkt terug.

“Proactief innoveren is noodzakelijk in onze branche”, zegt Huiberts. “Voorheen leverde IMS productielijnen op basis van speciaal machines. Omdat de ontwikkelingen in de consumentenelektronica zo snel gaan, moesten we voor die markt steeds nieuwe productieapparaten ontwikkelen en bouwen. Het resultaat van het N-GAP-project is dat we standaard productieplatforms eenvoudig kunnen aanpassen aan de wensen van een klant. Bovendien kunnen we naar behoefte modules koppelen aan elk deel van de productielijn. Flexibiliteit in een standaard productieplatform waardoor we snel kunnen schakelen en de klant optimaal bedienen.” Met het ontwikkelde productieplatform - ProFast4G – is het mogelijk om op hoge snelheid complex samengestelde micro-elektronicaonderdelen te produceren. Bovendien kunnen productielijnen gebaseerd op ProFast4G veel sneller ontwikkeld en geleverd worden.

Extra omzet

De concurrentie voor de ProFast4G komt vooral van bedrijven uit Zwitserland en Japan, maar volgens Huiberts is de technologie van IMS beter, nauwkeuriger en zorgt deze voor meer productiviteit. “Wij verkochten ruim honderd modules aan voornamelijk Chinese en Japanse producenten van componenten voor mobiele telefoons. Dat zorgde voor een extra omzet van circa acht miljoen euro.” Bij het consortium in Twente en in zijn toeleverketen heeft de productie van ProFast4G in totaal veertig arbeidsplaatsen opgeleverd.

Met de kennis en ervaring die tijdens de ontwikkeling van de ProFast4G is opgedaan, werd het ProMu-platform

“Zonder de subsidie zou de ontwikkeling van de ProFast4G veel langer geduurd hebben, met als risico dat je door de concurrentie wordt ingehaald. Door die snellere ontwikkeling, hebben we nu een veel sterkere positie op de Chinese markt.”

ontwikkeld. Dit eveneens generieke en modulaire productieplatform is vooral geschikt voor de nauwkeurige assemblage van kleine producten in een schone en steriele omgeving. Zeer belangrijk voor bijvoorbeeld de productie van optische micro-elektronica

Technologiesprong dankzij de EFRO-subsidie

Subsidie aanvragen is volgens Huiberts een tak van sport die veel geduld vraagt, vooral in de periode tussen aanvraag en toekenning. “Het duurde bijna een jaar voordat we groen licht kregen. Dat is heel lang in onze branche waar de ontwikkelingen razendsnel gaan. Ook vond ik de spelregels in de aanvraagperiode niet eenduidig.” Toch geeft hij ruitelijk toe dat IMS dankzij de EFRO-subsidie een flinke technologiesprong kon maken. “Zonder de subsidie zou de ontwikkeling van de ProFast4G veel langer geduurd hebben, met als risico dat je door de concurrentie wordt ingehaald. Door die snellere ontwikkeling, hebben we nu een veel sterkere positie op de Chinese markt. Als voordeel zie ik ook dat de subsidieaanvraag je in feite dwingt om samen te werken. Met hulp van Ontwikkelingsmaatschappij Oost vonden we in Masévon, Tumakon en ProfTech partners die risicodragend wilden mee ontwikkelen. Door die samenwerking leer je om beter projectmatig te werken en modulair

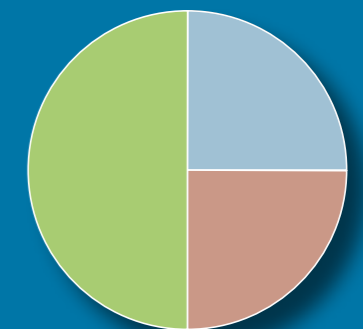
te denken, zodat je een deel van je productie bij je partners kunt neerleggen. Met die bedrijven werken we nog steeds intensief samen.”

Al met al wegen de voordelen van een subsidieaanvraag op tegen de nadelen, vindt Huiberts. En vindt ook zijn opvolger Ton Pothoven, die bij het gesprek aanwezig is. “De ontwikkeling van SLIM2 een ‘smart industry’ productieplatform, dat onder meer EFRO-subsidie ontving, is twee jaar geleden van start gegaan.”

Grafiek 6: N-GAP

Subsidie toegekend aan: Integrated Mechanization Solutions, Masévon, Tumakon, ProfTech

- EFRO-subsidie: € 1.009.809
- Publieke cofinanciering: € 1.009.809
- Private cofinanciering: € 2.019.619

Totaaloverzicht projecten EFRO-GO-programma 2007-2013

Bij samenwerkingsprojecten is uitgegaan van het adres van de penvoerder

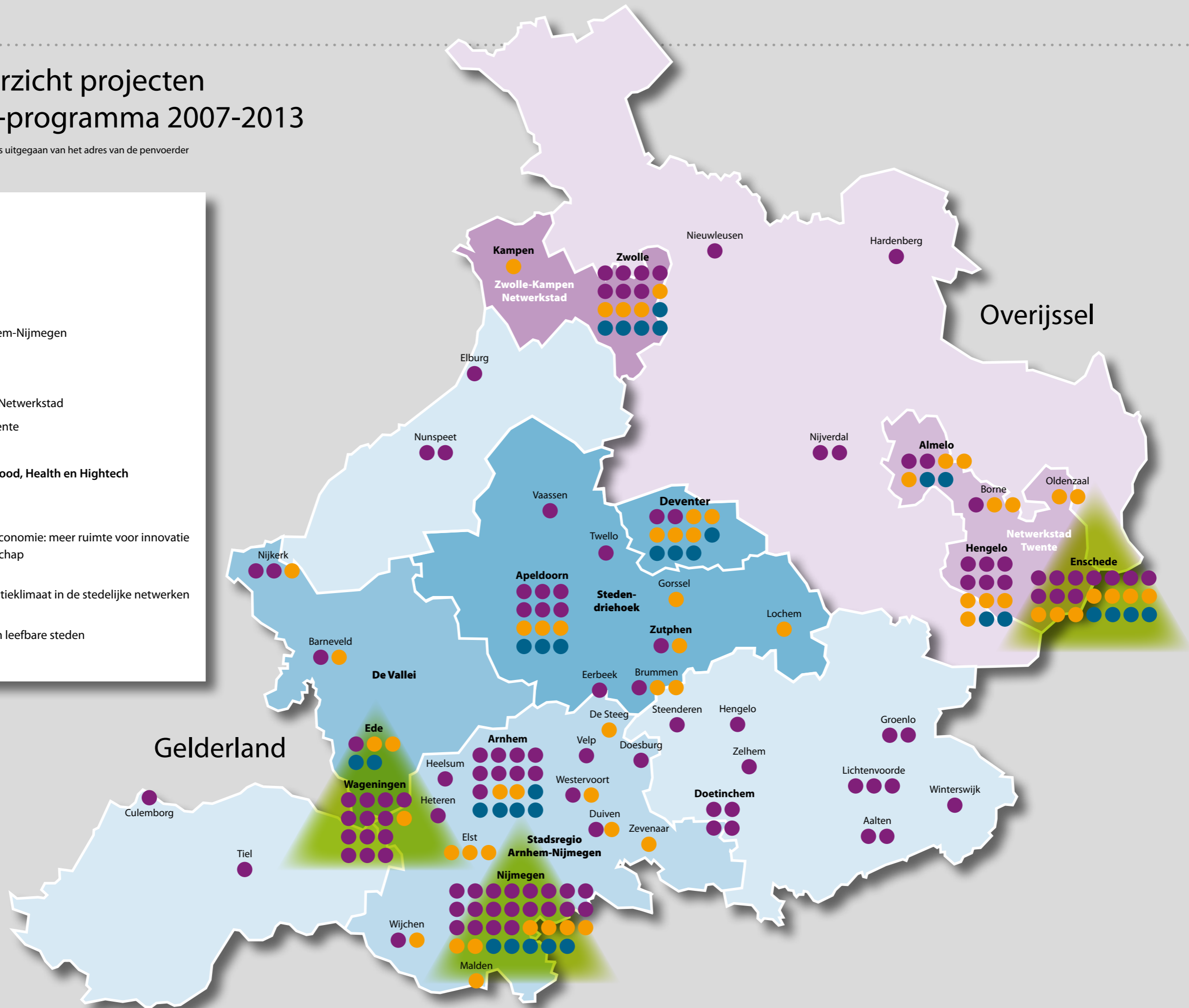
Legenda

- Gelderland
- Overijssel

- Stadsregio Arnhem-Nijmegen
- De Vallei
- Stedendriehoek
- Zwolle-Kampen Netwerkstad
- Netwerkstad Twente

▲ Kennisclusters Food, Health en Hightech

- **Prioriteit 1**
Sterkere kenniseconomie: meer ruimte voor innovatie en ondernemerschap
- **Prioriteit 2**
Een beter innovatieklimaat in de stedelijke netwerken
- **Prioriteit 3**
Aantrekkelijke en leefbare steden

PAUL LEENDERS GEBRUIKT RUIMTEVAARTKENNIS VOOR TOEPASSING OP AARDE

Plasmageactiveerd water als duurzaam desinfectiemiddel

Hoe kun je producten en ruimtes desinfecteren zonder agressieve en milieuonvriendelijke middelen te gebruiken? Is er een mild maar toch effectief middel waarmee artsen hun handen kunnen desinfecteren? Paul Leenders gebruikte zijn kennis van sterilisatietechnieken in de ruimtevaart om het antwoord te vinden en ontdekte dat plasmageactiveerd water daarvoor heel geschikt kon zijn. Samen met een consortium van bedrijven en kennisinstellingen ontwikkelde hij een prototype van een plasmareactor voor dagelijks gebruik en onderzocht toepassingen in de medische en agrarische sector. Met succes: uit het EFRO-project ontstond het bedrijf VitalFluid.

Paul Leenders maakt met zijn bedrijf Filtex Air Filtration producten voor de ruimtevaart. Met name filters voor 'glove boxen', waarin astronauten biologische experimenten verrichten, waarbij het van groot belang is dat deze aan de binnenkant steriel zijn. Vanwege de steeds groter wordende vraag naar duurzame sterilisatietechnieken, kreeg hij het idee om zijn ruimtevaartkennis te gebruiken voor sterilisatiemethodieken op aarde.

Zo kwam hij uit bij de plasmatechnologie, die werkt met toepassingen van elektrisch geladen gas. Met andere woorden: plasma.

Desinfecterende werking

Zijn eerste pogingen om plasma te gebruiken was ingegeven door de huidproblemen die artsen hebben omdat ze hun handen zo vaak moeten wassen met agressieve desinfectiemiddelen. Omdat plasma van nature vluchtig is – en dus niet erg handzaam – leidde hij het langs en door water. Hij ontdekte dat het water daardoor desinfecterende eigenschappen kreeg. Eerst heel krachtig, maar na een tijdje blijft een milde desinfecterende werking over. Die desinfecterende eigenschappen van dit plasmageactiveerde water testte Leenders in een experiment op de Wageningen Universiteit. “De resultaten waren overtuigend. Zo bleek onder meer dat een bosje rozen in plasmageactiveerd water twee keer zo lang meegaat als een bosje rozen dat in gewoon water staat.”

Plasmareactor

Op basis van deze positieve resultaten vormde Leenders een consortium met Alewijnse Industrie, Bactimm, FloraHolland en de universiteiten van Wageningen, Nijmegen en Eindhoven en vroeg EFRO-subsidie aan. Het consortium

Het EFRO-project eindigde zo succesvol dat Leenders samen met een compagnon besloot om VitalFluid op te richten.

“In de beginfase concentreren we ons vooral op agrarische toepassingen zoals gewasbescherming, het ontsmetten en beter laten ontkiemen van zaad en een nieuwe – duurzame – vorm van kunstmestproductie.”

ontwikkelde een prototype van een plasmareactor waarmee in enkele uren circa honderd liter plasma gemaakt kan worden. Ook onderzocht men een aantal toepassingen voor de medische sector, zegt Leenders. “Denk daarbij aan het desinfecteren van handen, ruimtes en instrumenten. Dat biedt de nodige voordelen. Als je ter plekke met je eigen plasmareactor een desinfectiemiddel kunt maken, bespaart dat transport en productiekosten. Bovendien hoeft je minder agressieve middelen te gebruiken, wat beter is voor het milieu.” Voor land- en tuinbouw keek het project naar manieren om plantziekten en schimmels te bestrijden. Maar volgens Leenders zijn nog meer toepassingen denkbaar: “In plasmageactiveerd water zitten geactiveerde stikstof- en zuurstofdeeltjes. Dat zijn belangrijke bouwstenen voor leven. Wanneer je zaden besproeit met plasmageactiveerd water ontkiemen ze aanmerkelijk beter.”

Gewasbescherming

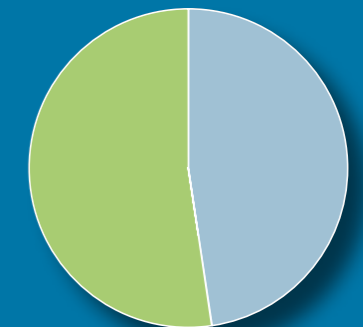
Het EFRO-project eindigde zo succesvol dat Leenders samen met een compagnon besloot om VitalFluid op te richten. “In de beginfase concentreren we ons vooral op agrarische toepassingen

zoals gewasbescherming, het ontsmetten en beter laten ontkiemen van zaad en een nieuwe – duurzame – vorm van kunstmestproductie. Uit het project kwam nog een aantal andere toepassingen die succesvol kunnen zijn, bijvoorbeeld voor de medische sector. Nu denken we dat er op de agrarische markt de meeste kansen liggen. Daarom ligt de focus voorlopig op die markt.”

Grafiek 7: plasmageactiveerd water

Subsidie toegekend aan: Filtex Air Filtration, Alewijnse, FloraHolland, Radboud Universiteit, Technische Universiteit Eindhoven, Wageningen Universiteit Research

EFRO-subsidie: € 601.382
Private cofinanciering: € 664.023

Kennis, kunde, kassa; het succes van de revolverende fondsen van Oost-Nederland

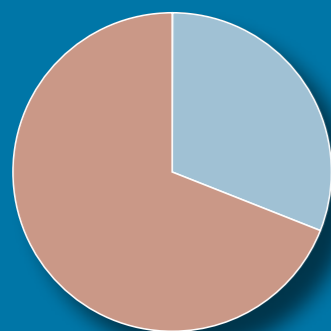
Het EFRO-GO-programma subsidieerde niet alleen initiatieven van bedrijven en kennisinstellingen die samen nieuwe producten en technologieën ontwikkelden, maar financierde ook individuele ondernemers die de stap van idee naar product wilden zetten. Dat laatste gebeurde via twee revolverende fondsen: Gelderland voor Innovaties en Innovatiefonds Oost-Nederland.

Grafiek 8: revolverende fondsen

Innovatiefonds Oost-Nederland

Subsidie toegekend aan:
Participatiemaatschappij
Oost-Nederland (PPM Oost)

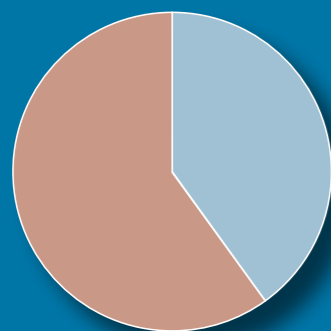
- EFRO-subsidie:
€ 6.136.364
- Publieke cofinanciering:
€ 13.636.364

Gelderland voor Innovaties

Subsidie toegekend aan:
Participatiemaatschappij
Oost-Nederland (PPM Oost)

- EFRO-subsidie:
€ 2.098.275
- Publieke cofinanciering:
€ 3.147.425

Het belangrijkste kenmerk van revolverende fondsen is dat ze géén subsidie geven. Als een ondernemer een bijdrage uit een fonds wil hebben, worden er strikte financiële afspraken gemaakt: het gaat óf om een lening, die dus op termijn terugbetaald moet worden, óf het gaat om mede-eigenaarschap. In dat geval ontvangen de fondsen de financiële middelen weer terug als ze hun aandeel weer van de hand doen, zoals uit het voorbeeld van Ojah op pagina 21 blijkt. Mede dankzij de EFRO-bijdrage kunnen de fondsen bij het financieren van veelbelovende bedrijven meer risico's nemen dan andere, meer commerciële participatiemaatschappijen.

Wat je erin stopt komt ook weer terug: revolverend

Als de fondsen hun werk goed doen, vloeit op termijn het geïnvesteerde geld weer terug in de kas. Om vervolgens opnieuw uitgezet te kunnen worden. Op die manier kan dezelfde euro meermalen worden ingezet om de economie en werkgelegenheid in Gelderland en Overijssel te stimuleren. Tijdens de programmaperiode is er ruim 8 miljoen euro aan Europese middelen beschikbaar gesteld aan revolverende fondsen. Dit bedrag lokte 40 veertig miljoen euro aan private en publieke investeringen uit.

Revolverende middelen als succesvol instrument

Het succes van de revolverende fondsen bleek een inspiratie voor velen. Allereerst voor de provincies zelf. Die besloten om een deel van hun middelen voor economisch beleid in fondsen te investeren.

Zo is er in Oost-Nederland de komende jaren 170 miljoen euro gereserveerd voor innovatiefondsen voor de branches hightech systems & materials, health en agro. Voor duurzame energievoorziening en EMT is bovendien 300 miljoen euro beschikbaar.

Met deze fondsen willen de provincies private investeringen uitlokken. Ze hanteren daarbij een multiplier van zes. Oftewel, met deze beschikbare fondsen willen de provincies bereiken dat er 1 miljard euro in innovatie wordt geïnvesteerd en 1,5 miljard euro in energie. Hiermee heeft de regio een belangrijke basis gelegd voor de verdere versterking van het innovatievermogen van het mkb en de transitie naar een koolstofarme(re) economie.

OJAH-OPRICHTER FRANK GIEZEN

Innovatiefonds Oost-Nederland helpt plantenvleesfabrikant Ojah groeien

Via het Innovatiefonds Oost-Nederland, dat met revolverende middelen werkt, nam Participatiemaatschappij Oost-Nederland (PPM Oost) in 2009 een aandeel in Ojah, ontwikkelaar en producent van plantenvlees. Dat aandeel renderde op meerdere manieren. Het zorgde voor werkgelegenheid in tijden van economische crisis en leverde zelfs winst op. Na verkoop van het aandeel kon het geld opnieuw ingezet worden om bedrijven te steunen die hun innovatie naar de markt willen brengen. Een interview met Ojah-oprichter Frank Giezen.

Op basis van zijn kennis van vezeltechnologie en plantaardige eiwitten ontwikkelde Frank Giezen samen twee compagnons een vorm van plantenvlees, gebaseerd op soja. In 2009 besloten ze dat ze die kennis niet wilden verkopen, maar zelf het vlees wilden gaan produceren. Zo ontstond het bedrijf Ojah en het product Beeter, dat staat voor hoogwaardig plantenvlees met een bite.

Ondanks de economische crisis was het volgens Giezen goed mogelijk om financiers te vinden: "We hadden een businessplan, konden een

product laten zien, wisten hoe we de productie moesten opschalen en hadden zelfs al een klant: de Vegetarische Slager. Daardoor wisten we snel een aantal investeerders aan ons te binden." StartGreen stapte in het plantenvleesproject en PPM Oost nam vanuit het revolverende Innovatiefonds Oost-Nederland ook een aandeel in Ojah.

Met dat geld en een lening van de bank financierde Ojah in 2010 de fabriek in Ochten en een productielijn. Sindsdien is het bedrijf flink doorgroeid. Stonden bij de start de drie oprichters en

één medewerker samen aan de productlijn; sinds eind 2016 beschikt de fabriek over twee lijnen en werken er ruim twintig medewerkers en een handvol uitzendkrachten.

En Ojah wil nog verder doorgroeien: in 2020 hoopt het bedrijf over vijf lijnen te beschikken. Om die groei mogelijk te maken, verkocht PPM Oost in 2017 het aandeel aan een Belgische investeerder. Het geïnvesteerde bedrag is teruggevloeid in het fonds en kan opnieuw ingezet worden voor de Oost-Nederlandse economie.

4. Een beter innovatieklimaat in de stedelijke netwerken

Om de positie van Oost-Nederland als nationale innovatieregio te versterken, investeerde het EFRO-GO-programma gericht in ondernemerschap en innovatie. Willen die investeringen succesvol zijn, dan is een goede bereikbaarheid van woon- en werkgebieden, voldoende ruimte voor bedrijven en een aantrekkelijk werk- en leefklimaat eveneens onmisbaar. Met name in de vijf stedelijke netwerken in Oost-Nederland, die de motor van de regionale economie vormen. Dat zijn de Stadsregio Arnhem Nijmegen, Netwerkstad Twente, Zwolle-Kampen Netwerkstad, Regio De Vallei en de Stedendriehoek. Zoals grafiek 9 laat zien is aan prioriteit 2 ruim € 44 miljoen besteed. Dat is 27 procent van het totale budget van het EFRO-GO-programma. Dit hoofdstuk geeft een beeld van de resultaten, mede aan de hand van een aantal aansprekende projecten. Een volledig overzicht is te vinden op www.go-oostnederland.eu.

Via diverse projecten investeerden de vijf stedelijke netwerken in verbetering van de mobiliteit en kortere reistijden. Zo richtte de gemeente Oldenzaal een knooppunt van OV-voorzieningen in en maakte dat beter bereikbaar voor voetgangers, fietsers en automobilisten. Dit geeft Oldenzaal een betere verbinding met het (internationale, provinciale en regionale) openbaar vervoer van Hengelo en Enschede.

Veel gemeentes vroegen EFRO-subsidie aan om bedrijventerreinen te moderniseren en beter bereikbaar te maken. Voorbeelden daarvan zijn Nijkerk, Elst, Hengelo, Duiven, Enschede en Almelo.

Met verschillende projecten is de bereikbaarheid en leefbaarheid van binnensteden en wijken verbeterd.

Tabel 3: resultaten prioriteit 2: een beter innovatieklimaat in stedelijke netwerken

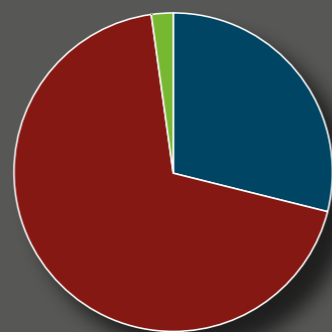
	Resultaat
Aantal projecten verbetering bereikbaarheid alternatieve vervoersvormen	27
Aantal projecten verbetering bereikbaarheid	33
Aantal gerenoveerde of nieuwe stedelijke voorzieningen	28
Aantal ha. bedrijfsterrein gemoderniseerd	319
Aantal toeristische recreatieve projecten	27
Aantal projecten gericht op verbetering van natuur, landschap of cultureel erfgoed	12
Aantal bruto gecreëerde arbeidsplaatsen in fte (outcome)	518

Toelichting bij tabel 3

Tabel 4 laat zien dat er veel projecten zijn uitgevoerd om de bereikbaarheid te verbeteren. Daarnaast is er een aantal stationsgebieden gerevitaliseerd. De investeringen in het innovatieklimaat van Oost-Nederland leverden 518 directe arbeidsplaatsen op. Het is bovendien aannemelijk dat het effect op de indirecte werkgelegenheid veel groter was. Allereerst omdat er veel infrastructuurprojecten zijn uitgevoerd, waarbij de gemeente opdrachtgever was, maar het werk niet zelf uitvoerde. Ook de werkgelegenheid die ontstaat doordat nieuwe bedrijven zich op een gemoderniseerd industrieterrein vestigen, is niet meegeteld maar vormt wel degelijk een indirect resultaat van het programma.

Grafiek 9: overzicht investeringen prioriteit 2

■ EFRO-subsidie: € 44.376.219
 ■ Publieke cofinanciering: € 105.748.688
 ■ Private cofinanciering: € 3.479.178

Treffende voorbeelden daarvan zijn Enschede en Almelo zoals op pagina 24 te lezen is. In Wijchen-Oost maakte een nieuwe inrichting van diverse wegen zowel een aantal woonwijken en als het bedrijventerrein beter bereikbaar. Geluidsschermen en een lagere maximumsnelheid reduceerden het geluid en verhoogden de veiligheid.

Goede voorzieningen voor toerisme en recreatie verhogen eveneens de aantrekkingskracht van Oost-Nederland. Met name in Gelderland, waar toerisme een beleidspierpunt is, investeerden veel gemeentes in toeristische voorzieningen. In een aantal gevallen fungeerde de provincie als cofinancier. Een voorbeeld is het project Toeristische ontwikkeling rond de rivieren waarmee de stadsregio Arnhem Nijmegen de infrastructuur rondom de Rijn en de Waal wil verbeteren via voorzieningen zoals struinroutes, steigers, een fietspendelboot en de ontwikkeling van apps.

Station Nijmegen Goffert en de Novio Tech Campus

Nijmegen Goffert - het voormalige gebied Winkelsteeg - is in de afgelopen decennia uitgegroeid tot een kenniscluster dat onder meer de Novio Tech Campus omvat. Op dit 95 ha grote terrein voor kennisintensieve bedrijven zijn internationaal bekende organisaties als NXP en het Heinz Innovation Center gevestigd.

Het EFRO-GO-programma subsidieerde een aantal clusterinitiatieven en innovatieprojecten op de Novio Tech Campus. Een goed voorbeeld is Science Meets Business. Dit project stimuleerde mkb-bedrijven in de life sciences & health om bedrijfsruimte met laboratoriumfaciliteiten te verhuren aan startende ondernemers en hen te coachen bij innovatietrajecten.

Om het gebied aantrekkelijker te maken als vestigingslocatie, werd mede met EFRO-subsidie, het station Nijmegen Goffert gebouwd. Het station is een belangrijk onderdeel van

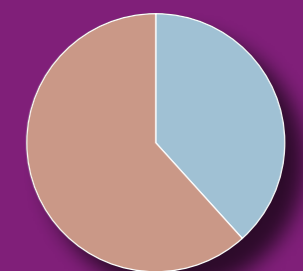
een groter infrastructuurplan van de stadsregio Arnhem Nijmegen. Een belangrijk doel is een betere verbinding tussen Nijmegen Goffert, het centraal station van Arnhem - met zijn internationale verbindingen - en de kennisinstellingen in Arnhem.

Om de bereikbaarheid per fiets te verbeteren, investeerde het programma in aanpassing van de route van de snelfietsverbinding Nijmegen-Wijchen. Via het project Rijnwaalpad subsidieerde EFRO-GO het Nijmeegse deel van een nieuwe hoogwaardige fietsverbinding tussen Arnhem en Nijmegen.

Grafiek 10: projecten Nijmegen Goffert en de Novio Tech Campus

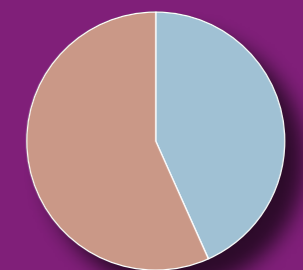
Station Nijmegen Goffert incl. aanpassing route snelfietsverbinding Nijmegen-Wijchen

Subsidie toegekend aan:
 Stadsregio Arnhem Nijmegen
 ■ EFRO-subsidie: € 1.904.223
 ■ Publieke cofinanciering: € 3.074.789

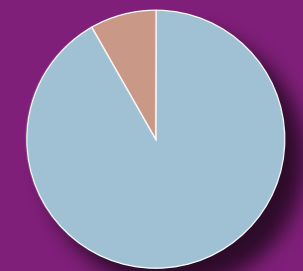
Rijnwaalpad Nijmegen

Subsidie toegekend aan:
 gemeente Nijmegen
 ■ EFRO-subsidie: € 496.926
 ■ Publieke cofinanciering: € 651.905

Science Meets Business

Subsidie toegekend aan: SMB
 ■ EFRO-subsidie: € 4.614.114
 ■ Publieke cofinanciering: € 428.272

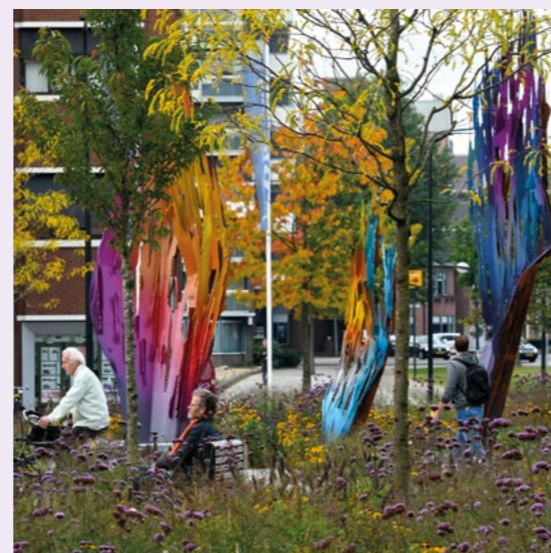

Enschede: aantrekkelijk en groener

Met twee grote EFRO-projecten maakte de gemeente Enschede de binnenstad aantrekkelijker en beter bereikbaar voor alle vormen van

verkeer. Het Medisch Spectrum Twente, dat dagelijks circa vierduizend bezoekers ontvangt, speelt daar een belangrijke rol in. De ingang van dit nieuwe ziekenhuis is naar de stad gericht, zodat het gemakkelijk is om een afspraak te combineren met een bezoekje aan de binnenstad. Het Koningsplein voor het ziekenhuis kreeg nieuwe bestrating, beplanting en meubilair. Samen met het kunstwerk Whispers van Arno Quinze maakten ze het Koningsplein tot een kleurrijke en uitnodigende entree naar het centrum. In combinatie met een nieuwe inrichting van de Koningstraat is er zo een aantrekkelijke looproute naar de binnenstad ontstaan. Via aanpassing van de Kuipersdijk ontstond er een tweede zuidelijke toegang tot het centrum. Die was nodig omdat de bezoekers aan het nieuwe ziekenhuis en de nieuwbouw van de Saxion Hogeschool en het ROC van Twente meer files veroorzaakten. Met het derde EFRO-project

verbeterde de gemeente Enschede de leefbaarheid van de wijk Bothoven. Dat gebeurde onder meer door het gebied rond de watertoren van Vitens toegankelijk te maken voor buurtbewoners. Vitens renoveerde de waterbekkens en de gemeente richtte het terrein opnieuw in en zorgde vooral voor veel beplanting. Nu heeft Bothoven een groen hart waar kinderen kunnen spelen en waar buurtbewoners elkaar kunnen ontmoeten.

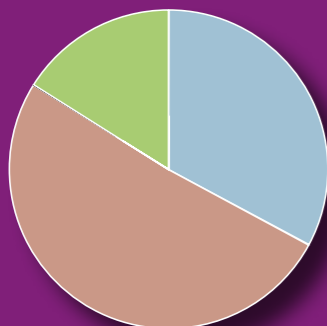

Het Koningsplein in Enschede

Grafiek 11: drie projecten Enschede

Subsidie toegekend aan gemeente Enschede

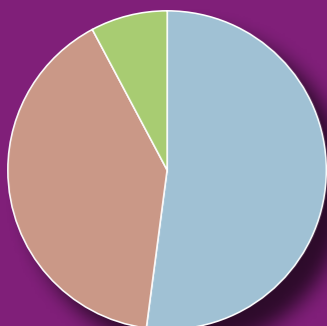
- EFRO-subsidie
€ 3.109.657
- Publieke cofinanciering:
€ 4.836.828
- Private cofinanciering:
€ 1.523.074

Grafiek 12: drie projecten brede kwaliteitsimpuls Almelo

Subsidie toegekend aan gemeente Almelo

- EFRO-subsidie:
€ 1.316.333
- Publieke cofinanciering:
€ 1.015.613
- Private cofinanciering:
€ 196.496

Almelo: een brede kwaliteitsimpuls

Met drie EFRO-projecten gaf de gemeente Almelo de binnenstad en de omgeving van het station een kwaliteitsimpuls en maakte de stad zo aantrekkelijker voor bewoners en toeristen. Het eerste project pakte de leegstand en verrommeling in de belangrijkste winkelstraten van Almelo aan. Het centrum kreeg betere straatverlichting en nieuw straatmeubilair waarin de thema's duurzaamheid en innovatie verbeeld worden. Op diverse plaatsen is er ruimte om standaard reclameborden te plaatsen. Dat alles zorgt voor een rustiger straatbeeld. Daarnaast kreeg het stationsterrein een kwaliteitsimpuls. Er kwamen

negenhonderd nieuwe fietsparkeerplaatsen en de fietsenstalling aan de centrumkant kreeg een overkapping. Betere verlichting en bestrating en een vernieuwde entree, maakten het stationsplein aantrekkelijker. Het project Waterboulevard maakte de binnenstad van Almelo attractiever voor iedereen die van watersport kan genieten. Via het verlengde kanaal, dat nu tot aan het nieuwe stadhuis reikt, kunnen kano's, roeiboten en sloepen rechtstreeks naar de binnenstad varen. Langs een deel van het kanaal is de looproute opgeknapt. De kunstroute, die bij het rechtbankgebouw begint, loopt nu tot het nieuwe stadhuis.

WETHOUDER RENÉ DE HEER, ZWOLLE

“Investeren in crisistijd geeft je een voorsprong als het economisch weer beter gaat”

Met zeven EFRO-projecten investeerde Zwolle tussen 2009 en 2015 in de bereikbaarheid, leefbaarheid en de aantrekkelijkheid van de stad en de stadsregio. EFRO-subsidies maakten dat mogelijk, zegt wethouder René de Heer.

Op het gebied van de bereikbaarheid voerde Zwolle drie grote projecten uit, vertelt wethouder René de Heer, die onder meer economie, toerisme en recreatie in zijn portefeuille heeft: “Door de aanleg van een snelle verbinding met de A28 hebben we de bereikbaarheid van het bedrijventerrein Voorst aanmerkelijk kunnen verbeteren. Zeker omdat deze weg een nieuwe hoge brug over het Zwolle IJsselkanaal bevat. Die vervangt de oude beweegbare brug die de doorstroming van het wegverkeer of de scheepvaart belemmerde. Daarnaast kreeg een bedrijventerrein in Kampen-Noord een efficiënte aanvoerroute en hebben we via de reconstructie van de Roelenweg de binnenstad van Zwolle beter ontsloten.”

Die doorstroming binnen de stad en de regio Zwolle stond hoog op de agenda van de gemeente, zegt De Heer. “We moesten die projecten uitvoeren, maar de EFRO-subsidie gaf ons de kans om de zaken duurzamer en integraler aan te pakken. En om daarnaast extra projecten uit te voeren die je in tijden van economische crisis naar achteren moet schuiven.”

Die extra projecten waren vooral gericht op de aantrekkelijkheid van

de stad. Zo is het winkelcentrum van Vinexwijk Stadhagen verder verlevendigd en kreeg de historische Vismarkt een facelift. De havenmeester op het Rodetorenplein kon verhuizen van een container naar een accommodatie die beter bij een historische binnenstad past. Via de Kunstroute kwam er een aantrekkelijke voetgangersroute van het station naar de binnenstad. Het ondernemerschap kreeg een impuls via de doorontwikkeling van de Creatieve Coöperatie, een broedplaats voor creatieve ondernemers.

Investeren in crisistijd geeft je een voorsprong als het economisch beter gaat, vindt De Heer. En hij ziet die mening bevestigd in de economische groei van Zwolle. Die ligt een procentpunt hoger dan in de rest van het land. Ook macro-economisch gezien zijn de investeringen goed te verantwoorden: “Verstedelijking is een niet te keren trend: mensen kiezen voor een aantrekkelijke en goed bereikbare woon- en werkomgeving. Met structuurfondsen zoals EFRO kun je die omgeving creëren. Ik hoop daarom dat we er nog lang gebruik van kunnen blijven maken voor het economisch beleid van de regio.”

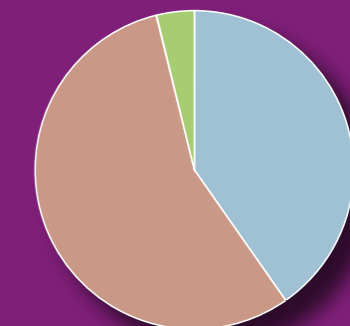

Wethouder René de Heer

Grafiek 13: zeven projecten in het kader van de bereikbaarheid, leefbaarheid en ondernemerschap in – de stadsregio – Zwolle

Subsidie toegekend aan gemeente Zwolle

- EFRO-subsidie:
€ 2.984.934
- Publieke cofinanciering:
€ 4.127.496,38
- Private cofinanciering:
€ 284.035

5. Aantrekkelijke en leefbare steden

Steden zijn door het grote aantal mensen en bedrijven dat ze herbergen, belangrijk voor de regionale economie. Daarom was de derde prioriteit van het EFRO-GO-programma gericht op het verhogen van de aantrekkingskracht en leefbaarheid van de negen grote steden in Oost-Nederland: Almelo, Apeldoorn, Arnhem, Deventer, Ede, Enschede, Hengelo, Nijmegen en Zwolle.

Het programma subsidieerde projecten die probleemsituaties in stadswijken op een integrale en duurzame manier aanpakten. Denk hierbij een betere integratie van onderwijs en arbeidsmarkt, versterken van de wijkeconomie en het vergroten van het aantal werklocaties binnen de steden. Meer over de resultaten van deze prioriteit is te lezen op pagina 27. Zoals grafiek 15 laat zien, is ruim 17 miljoen, meer dan tien procent van de Europese middelen van het EFRO-budget aan prioriteit 3 besteed. Hieronder en op pagina 28 vindt u twee krachtige voorbeelden. Het project Ondernemershuis dat ruim baan gaf – en nog steeds geeft – aan het ondernemerschap in Deventer. Een voorbeeld van een integrale aanpak is ook het project Revitalisering Klarendalseweg van de gemeente Arnhem, waarin een krachtwijk zich – mede dankzij EFRO-subsidie – kon ontpoppen tot een prachtwijk. Een volledig overzicht van de projecten vindt u op www.go-oostnederland.eu.

ERIC NIJHUIS, GEMEENTE DEVENTER, OVER HET SUCCES VAN HET ONDERNEMERSHUIS

De EFRO-subsidie kwam op het juiste moment

Met financiële ondersteuning van EFRO startte het Ondernemershuis in 2010 als een voorziening voor ondernemers in een aantal aandachtswijken in Deventer. Binnen zeven jaar is het uitgegroeid tot hét lokale centrum voor ondernemerschap waar iedereen, van beginnend nagelstyliste tot studentondernemer, terecht kan voor advies en coaching. Een interview met Eric Nijhuis, adviseur economie van de gemeente Deventer.

In 2010 startte de gemeente Deventer het project Ondernemershuis. Samen met enkele woningcorporaties wilde ze het ondernemerschap in enkele aandachtswijken stimuleren. Locale ondersteuning voor ondernemers was er niet meer sinds de Kamer van Koophandel (KvK) naar Apeldoorn was verhuisd. Bovendien gaf de, voornamelijk digitaal werkende, KvK niet het laagdrempelige en persoonlijke advies dat deze ondernemers nodig hadden.

Zo werd het Ondernemershuis geboren, waar starters hulp kregen bij het opstellen van een ondernemersplan en antwoord op vragen over financiering of huisvesting. Daarnaast werden er startersavonden, netwerkbijeenkomsten en workshops georganiseerd. Het bleek van meet af aan een succes. In het eerste jaar kon het Ondernemershuis al veertig ondernemers helpen.

Inmiddels bedient het Ondernemershuis ruim vierhonderd ondernemers per jaar, zegt Eric Nijhuis. "Dat grote aantal is ook een gevolg van het

feit dat we de doelgroep uitgebreid hebben. Nu is het Ondernemershuis toegankelijk voor iedereen die vragen heeft over ondernemerschap. Dat kan een beginnende kapper zijn of een vijftigplusser die overweegt zzz'er te worden. Ook geven we advies aan de studentondernemers die vroeger bij het Startershuis terecht konden. Dat was ook een EFRO-project."

Iedere ondernemer heeft recht op vijf uur advies. Vanwege het belang daarvan subsidieert de gemeente deze basisvoorziening, zegt Nijhuis. Voorwaarde voor de subsidie is dat het Ondernemershuis nog minimaal zeven projecten uitvoert en daarvoor zelf de financiering zoekt. Ook dat is succesvol, zegt Nijhuis: "Er zijn projecten met het onderwijs, bijvoorbeeld het stimuleren van ondernemerschap bij vwo-leerlingen. Daarnaast werkt het Ondernemershuis samen met de afdeling Werk & Inkomen van de gemeente Deventer, bijvoorbeeld om mensen van een uitkering naar een eigen bedrijf te helpen of financiële problemen bij ondernemers vroeg te signaleren."

Grafiek 14: Ondernemershuis Deventer

Subsidie toegekend aan:

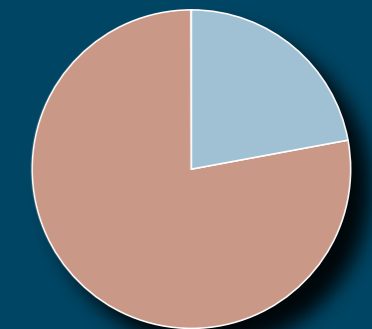
gemeente Deventer

EFRO-subsidie:

€ 270.220

Publieke cofinanciering:

€ 950.102

Terugkijkend zegt Nijhuis dat de EFRO-subsidie op het juiste moment kwam. "Naast de ondernemers uit de aandachtswijken kwamen er door de crisis veel startende zzz'ers. Ook die hebben we kunnen helpen. En wat zeker zo belangrijk is: zonder EFRO-subsidie was het Ondernemershuis niet van de grond gekomen en hadden we deze waardevolle doorontwikkeling niet gehad."

Tabel 4: resultaten prioriteit 3: aantrekkelijke en leefbare steden

	Resultaat
Aantal ondersteunde startende bedrijven en kleine bedrijven < 5 jaar	190
Aantal ondersteunde mkb-bedrijven	327
Aantal gerenoveerde of nieuwe stedelijke voorzieningen	27
Aantal ha. bedrijfsterrein gemoderniseerd	0
Aantal projecten gericht op ondernemerschap, stadswijkeconomie	9
Aantal projecten gericht op participatie, leefbaarheid of sociale activering	19
Aantal m2 bedrijfslocatie gemoderniseerd	14.063
Aantal bruto gecreëerde arbeidsplaatsen in fte (outcome)	147

Toelichting bij tabel 4

Via succesvolle projecten als het Ondernemershuis in Deventer wist het EFRO-GO-programma veel starters en mkb-bedrijven te bereiken. De gecreëerde arbeidsplaatsen waren vooral bestemd voor lager opgeleiden. Dit is vooral te danken aan het succes van het Startershuis in Deventer, het grootschalige investeringsproject voor de Ringstraten van Nijmegen en het Thermionproject, waarin een karakteristiek bedrijfsgebouw wordt omgebouwd tot een multifunctioneel centrum voor de nieuwe wijk Laauwik in Nijmegen.

Grafiek 15: overzicht investeringen prioriteit 3

EFRO-subsidie:

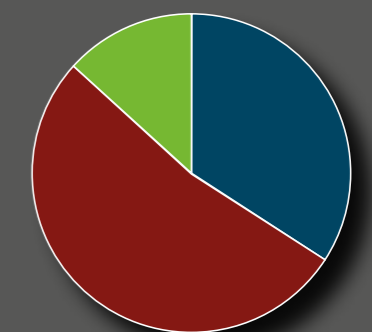
€ 17.107.272

Publieke cofinanciering:

€ 26.334.849

Private cofinanciering:

€ 6.762.691

Klarendal: van een wijk waar je niet wilde komen tot the place to be

Van een verpauperde volkswijk aan de rand van het centrum veranderde de Arnhemse wijk Klarendal – mede dankzij een EFRO-bijdrage - tot een gewilde buurt. Over de sociale en economische herovering van een aandachtswijk.

Via een integraal plan van de gemeente Arnhem kreeg de

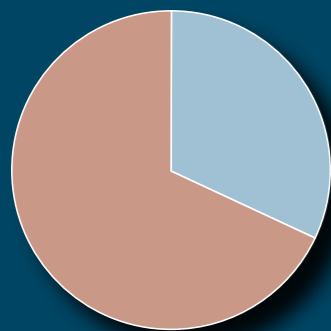
oude volkswijk Klarendal een complete metamorfose. Een belangrijk speerpunt in het plan was om de diversiteit in het winkelaanbod terug te brengen, iets dat door de coffeeshops en afbraakpanden nauwelijks nog zichtbaar was. Daarnaast wilde de gemeente ruimte voor creatieve ondernemers, met name in de mode. Dat deed ze door panden op te kopen, te renoveren en geschikt te maken voor (mode-) ondernemers. In 2005 gingen de eerste vier modewinkeltjes open. Inmiddels heeft de wijk diverse modeateliers en vestigen er zich ook andere creatieve ondernemers. Het Arnhemse Modekwartier is een begrip in Nederland en zelfs daarbuiten geworden. Dankzij de EFRO-subsidie

voor het project Revitalisering Klarendalseweg en omgeving kreeg de openbare ruimte de uitstraling die bij de ambitie van de wijk hoort. Door alle maatregelen is Klarendal veranderd van een wijk waar je niet wilde komen tot the place to be, een plek waar mensen willen wonen, werken en recreëren. Er zijn leuke eet- en drinkgelegenheden en een grote diversiteit aan kleine winkeltjes, zowel van Klarendallers als creatieve ondernemers. En de effecten van de metamorfose strekken zich inmiddels uit tot de aangrenzende wijken. Regelmatig bezoeken delegaties uit het land Klarendal en omgeving om te kijken hoe je een verpauperde volkswijk sociaal en economisch weer nieuw leven in kunt blazen.

Grafiek 16: Klarendal

Subsidie toegekend aan:
gemeente Arnhem

- EFRO-subsidie:
€ 1.000.000
- Publieke cofinanciering:
€ 2.126.000

6. Lessons learned

Tijdens de uitvoering van het GO-EFRO-programma zijn waardevolle inzichten opgedaan over de manier waarop de organisatie het beste ingericht kan worden en projectuitvoerders het beste ondersteund kunnen worden. Zij dienen als input voor vervolprogramma's, zoals EFRO 2014-2020.

Deskundigen uit het bedrijfsleven en de kennisinstellingen beoordelen de projectvoorstellen

Tijdens het EFRO-GO-programma bleek dat deskundigen uit het bedrijfsleven en de kennisinstellingen zeer geschikt zijn om de inhoudelijke kwaliteit van innovatieve projectvoorstellen te beoordelen. Deze werkwijze is nu standaard voor alle EFRO-programma's in Nederland ingevoerd.

Aandacht voor de kwaliteit van businesscase

Innovaties halen helaas vaak niet de markt omdat vooraf onvoldoende is doorgedacht over zaken als samenwerkingspartners, marktbehoefte en marketing. De businesscase is dan vaak onvoldoende. Bij de beoordeling van de projecten is hier gedurende de uitvoering van het programma steeds meer nadruk op gelegd. In de programmaperiode 2014-2020 is de kwaliteit van de businesscase een van de belangrijkste beoordelingscriteria voor aanvragen.

Begeleiding van subsidieontvangers versoepelt het verantwoordingsproces

Tijdens de eerste jaren van het programma bleek dat de verplichtingen en procedures van EFRO bij een aantal subsidieontvangers onvoldoende bekend waren. Dit ondanks de informatie op de beschikking, de website en de toelichting van medewerkers van het programmabureau. Met name bij een deel van het mkb en andere kleine organisaties zorgde dit voor vertragingen. Om dit te verbeteren, is het pro-

grammabureau begonnen met startgesprekken. Ze worden gehouden binnen een maand nadat de subsidie is toegekend. Tijdens deze

gesprekken krijgen uitvoerders van het project gedetailleerde informatie over de voorwaarden van de subsidie en de manier van verantwoorden.

GASTON SPORRE, VOORZITTER STUURGROEP PRIORITEIT 1:

“In het mantra ‘kennis, kunde, kassa’ ontbreekt iets essentieels: de klant”

Wie is de klant? Wie zit er op deze innovatie te wachten? Met veel nadruk op de businesscase toetste de stuurgroep van prioriteit 1 EFRO-aanvragen op het gebied van het versterken van kenniseconomie, innovatiekracht en ondernemerschap. Voorzitter Gaston Sporre kijkt terug.

Gaston Sporre

“We hebben als stuurgroep van meet af aan filters ingebouwd om ervan verzekerd te zijn dat we de juiste aanvragen zouden goedkeuren. Dat begon bij de aanvragers. Tijdens de economische crisis, zoals in de EFRO-periode 2007-2013, was er in de subsidieverstrekking sprake van een geheel nieuw speelveld. Grote bedrijven wisten zich hierop beter te manifesteren dan het mkb. Voor die kleinere bedrijven hebben we ons als stuurgroep hard gemaakt. Uiteindelijk is er voldoende ruimte

in het programma gekomen voor aanvragen van mkb'ers.”

“Een tweede filter betrof de inhoud van de voorstellen. Na de ambtelijke voorbereiding waar het nodige kaf van het koren werd gescheiden, vroegen we de aanvragers bij wijze van spreken met het water voor de dokter te komen. De expertise binnen de stuurgroep zelf werkte eveneens als filter. Door onze vrijwel constante samenstelling hebben we gaandeweg een collectief geheugen ontwikkeld dat de afweging sterker maakte. De kunst van het toekennen heeft als keerzijde de durf om af te wijzen. Een belangrijke vraag was steeds: ‘Wie is de klant? Wie zit er op deze innovatie te wachten?’ Als we daar onvoldoende antwoord op kregen, wezen we de aanvraag af. Dat was ook onze taak. In die zin vonden we dat in het valorisatiemantra van minister Verhagen ‘kennis, kunde, kassa’ iets essentieels ontbrak: de klant. Als je geen klanten hebt, blijft de kassa leeg.”

7. Communicatie

Bij de uitvoering van het EFRO-GO-programma leverde communicatie een belangrijke bijdrage aan het informeren van potentiële aanvragers over subsidiemogelijkheden en het bekend maken van de activiteiten van de Europese Unie bij het brede publiek. Tevens zijn alle betrokken partijen zoals de regionale overheden voortdurend op de hoogte gehouden van de uitvoering van het programma.

Samenwerking met partners, projectuitvoerders van andere regio's en Europese fondsen is steeds een belangrijk uitgangspunt geweest bij de keuze voor communicatieactiviteiten, -middelen en -momenten. Daarbij is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van voorbeeldprojecten.

Informeren over EFRO

Via beurzen, informatiebijeenkomsten, nieuwsbrieven, social media, persberichten, interviews en het jaarverslag is actief invulling

gegeven aan de belangrijkste communicatievereisten. Op de website www.go-oostnederland.eu konden projectaanvragers en andere geïnteresseerden zelf informatie vinden over het programma en de subsidie-

mogelijkheden. Daarnaast hebben partners, intermediaire organisaties maar ook de projectuitvoerders (volgens voorschrift) bijgedragen aan de bekendheid van het programma.

Reizende tentoonstelling

In 2017 doet de reizende tentoonstelling 'GO gebundelde innovatiekracht' acht gemeentes aan. Ze laat inwoners zien welke projecten op het gebied van mobiliteit, leefbaarheid en innovatie er in hun gemeente met EFRO-gelden zijn

uitgevoerd en wat de resultaten daarvan zijn. Eind 2017 worden de acht stedelijke presentaties samengevoegd tot twee provinciale overzichtstentoonstellingen. De presentaties zijn ook beschikbaar via www.go-oostnederland.eu

8. Beheer en organisatie

Zichtbaarheid bij het brede publiek

Op het gebied van de publiekscommunicatie werken de vier EFRO-regio's in Nederland samen met het Rijk en de andere Europese subsidieprogramma's (Interreg, Plattelandsontwikkelingsprogramma en het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij). De reden hiervoor is dat communiceren over de afzonderlijke fondsen de boodschap versplintert. Daarnaast heeft één gezamenlijk publieksevenement meer impact. Deze samenwerking leverde twee mooie en concrete resultaten op:

- **Website Europa-om-de-Hoek**
De site www.europaomdehoek.nl laat de Nederlandse burger zien welke projecten geld krijgen uit de Europese fondsen en dat 'Europa' dus niet ver weg is, maar dichtbij en zichtbaar.
- **Europa-om-de-Hoek-Kijkdagen**
Tijdens de Kijkdagen laten projectuitvoerders zien waar zij mee bezig zijn en wat de Europese bijdrage voor hen betekent.

In de prijzen

Het Europa-om-de-Hoek-concept sloeg aan bij het Nederlandse publiek, maar trok ook de belangstelling van de Europese Commissie. Zo wonnen zowel de website als de kijkdagen Europese communicatieprijzen, zoals de prestigieuze European Public Communication Award in 2015.

Taken en verantwoordelijkheden

Binnen het EFRO-GO-programma 2007-2013 waren de taken en verantwoordelijkheden als volgt verdeeld: de leden van het College van Gedeputeerde Staten van Gelderland vormden gezamenlijk de Managementautoriteit van het programma. Zij waren verantwoordelijk voor het beheer en de uitvoering en namen besluiten over de subsidieaanvragen.

Comité van Toezicht

Het Comité van Toezicht (CvT) hield toezicht op de effectiviteit en de kwaliteit van de uitvoering van GO-EFRO en was verantwoordelijk voor het strategisch beleid. Het CvT bestond uit bestuurders van de beide provincies, de stedelijke netwerken, de kennisinstellingen, de Sociaal Economische Raad Overijssel, het Ministerie van Economische Zaken, de Coördinator Structuurfondsen Nederland van de Europese Commissie en een deskundige op het gebied van duurzaamheid.

Stuurgroepen

Twee stuurgroepen adviseerden de Managementautoriteit over de inhoudelijke kwaliteit van projecten. De stuurgroep prioriteit 1 bestond uit afgevaardigden van het bedrijfsleven, de kennisinstellingen en de stedelijke netwerken. De stuurgroep prioriteit 2 en 3 bestond uit vertegenwoordigers van de stedelijke netwerken en deskundigen op het gebied van verkeer en vervoer, woon- en leefklimaat, bedrijventerreinen en integrale stedelijke ontwikkeling.

groep prioriteit 2 en 3 bestond uit vertegenwoordigers van de stedelijke netwerken en deskundigen op het gebied van verkeer en vervoer, woon- en leefklimaat, bedrijventerreinen en integrale stedelijke ontwikkeling.

Programmabureau

Het programmabureau zorgde voor de dagelijkse coördinatie. Het bureau was verantwoordelijk voor de intake, de financiële en inhoudelijke beoordeling van aanvragen, begeleiding van aanvragers, controle op de uitvoering van projecten, communicatie en monitoring & beheer van het programma. Het bureau werd uitgevoerd door de medewerkers van de afdeling Subsidieverlening van de provincie Gelderland in samenwerking met het Expertisecentrum Europa van Overijssel. Externe financiële en inhoudelijke deskundigen vulden het team aan.

Colofon

Redactie

Managementautoriteit Oost-Nederland

Inhoudelijk concept, teksten en eindredactie

Annemie Gielen, GielenVleesenbeek, Nijmegen

Grafische vormgeving en lay-out

Kees de Bruijn grafisch ontwerper, Ellecom

Fotografie

Norbert Voskens, Nijmegen
en Raphael Drent, Tiel (foto Ojah)

Druk

Provincie Gelderland, Arnhem

Uitgave

Managementautoriteit Oost-Nederland

Provincie Gelderland

Postbus 9090

6800 GX Arnhem

www.go-oostnederland.eu

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door de Europese Unie

Hier wordt geïnvesteerd in uw toekomst!

Managementautoriteit Oost-Nederland

Postbus 9090
6800 GX Arnhem

www.go-oostnederland.eu